

MOLNÁR BALÁZS – SZARVAS ANDREA –
GELLÉRNÉ LUKÁCS ÉVA

Az előző 12 év magyar családpolitikája európai fénytörésben

Absztrakt

Az Európai Unió folyamatosan veszít globális jelentőségéből, egyetlen tagállamában sem születik az öfenntartáshoz elégséges számú gyermek. Az európai fősodor által preferált megoldással, a migránsok beáramlásának elősegítésével szemben a visegrádi országok, kiemelten Magyarország egy másik, a családok megerősítésére irányuló utat választott. A magyar családpolitika az elmúlt 12 évben jelentős eredményeket tud felmutatni európai összehasonlításban is. Több, mint negyedével nőtt a gyermekvállalási kedvet jelző termékenységi arányszám, kétszer annyi házasság kötöttetett, mint 11 éve, a válások és a terhességmegszakítások száma több, mint harmadával csökkent. A magyar családokat számos élethelyzetben segítő családpolitikai intézkedések spektruma folyamatosan bővül az Európát sújtó válságok ellenére. A támogatók hozzájárulnak az unió más országaiban munkát vállalók hazatéréséhez is. Ezek az intézkedések egyszerre inspirálódtak más országok jó gyakorlataiból és ösztönözték partnereink családpolitikai gondolkodását. Annak ellenére, hogy a családjogi viszonyok alakítása egyértelműen nemzeti hatáskörbe tartozik, folyamatosan kezelni kell a fogalmi keretek megváltoztatására irányuló törekvéseket.

Kulcsszavak: demográfia, családpolitika, családjog, migráció, Európai Unió, gyermekvállalás, házasság, válás

Abstract

The European Union is constantly losing its global relevance, none of its Member States producing enough children to be self-sustaining. In contrast to the solution preferred by European mainstream, which promotes the influx of migrants, the Visegrád countries, especially Hungary, have chosen a different path, focused on strengthening families. In the last 12 years, Hungarian family policy has shown significant results in European comparison. The fertility rate, which indicates the propensity to have children, has increased by more than a quarter, there are twice as many marriages as 11 years ago, and the number of divorces and abortions has decreased by more than a third. The range of family policy measures to assist Hungarian families in many life situations is constantly expanding despite the crises that Europe is experiencing. These also contribute to the return of those working in other countries of the Union. These measures were both inspired by best practices in other countries and encouraged the family policy thinking of our partners. Despite the fact that the shaping of family law is unequivocally a national competence, efforts to change the conceptual framework need to be constantly addressed.

Keywords: demography, family policy, family law, migration, European Union, fertility, children, marriage, divorce

Bevezető

A világ összlakosságán belül folyamatosan csökken az európaiak aránya, 1960-ban a világ lakosainak 20 százaléka volt európai, mára már csak alig 10 százalék, míg 2070-re várhatóan mindösszesen 6 százalék lesz ez az arány. Ezzel párhuzamosan, míg 2004-ben a világ GDP-jének még 28 százaléka, 2017-ben már csak 16 százaléka származott az EU-ból, amelyet a brexit tovább mérsékelte. Mivel a lakosság csökkenése együtt jár a gazdasági teljesítmény jelentős csökkenésével, az EU folyamatosan teret veszít az egyre élesedő globális versenyben. Láthatjuk, hogy az önfenntartás mellett gazdasági szükségszerűség is lenne az európai gyermekek születésének elősegítése. A jól képzett munkaerő már rövidtávon is megmutatózó hiánya mellett középtávon fokozottan felmerül az egyes országok társadalombiztosítási rendszereinek fenntarthatósága is. Az Eurostat népességi adatai szerint míg 1960-ban átlagosan három fiatal (0–14 éves) jutott minden idős (65 éves vagy annál idősebb) személyre, addig az előrejelzések szerint 2060-ban minden fiatalra két idős jut majd.¹

Kultúránk megőrzése és fenntartása érdekében is elengedhetetlen lenne az európai polgárok által vágyott gyermekek megszületésének támogatása. A tét immár nem kisebb, mint egyrészt az európai népek megmaradása, másrészt pedig a csak az egyes európai nemzetekre jellemző kultúra, nyelv, gondolkodásmód, szokások következő generációk részére történő megőrzése.

Hazánk családpolitikáját egyszerre érdemes globális, európai, valamint regionális szempontból elemeznünk. Napjainkban fokozottan érvényesül, hogy egyik kontinens, egyik ország sem függetlenítheti magát a globális folyamatoktól. Ahogy Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke megfogalmazta 2021-ben: „Európa gazdag és gyenge, ezért a migráció kiemelt célpontja mind földrajzi elhelyezkedése, Afrika és a Közel-Kelet relatív földrajzi közelsége, mind azon felelőtlen politikai szereplők fellépése miatt, akik szerint az európai lakosság-csökkenést, az egyre növekvő munkaerőhiányt ellenőrizetlen migrációs beáramlással kell orvosolni”.²

Az elmúlt 12 év családpolitikájának kétségbevonhatatlan érdeme, hogy Magyarország még a visegrádi és balti országok közül is kiemelkedve

¹ Fűrész–Molnár 2020.

² Novák–Fűrész 2021.

a legnagyobb mértékű növekedést érte el Európában a gyermekvállalás és a párkapcsolatok stabilitása terén: huszonhét százalékkal nőtt a gyermekvállalási kedvet jelző termékenységi ráta, a házasságkötések száma megduplázódott, a válások és terhességmegszakítások száma negyven százalékkal csökkent egy évtized alatt.³ A fejlett országokban tapasztalattal szemben Magyarországon 2015 óta nő a házasságban született gyermekek aránya, 2020-ban immár tizből hét gyermek szülei voltak házaspárok, a 2020. évi születésszám-emelkedés teljes mértékben a házasságban világra jött gyermekeknek köszönhető.⁴

A Max Planck intézet termékenységi adatbázisa (Human Fertility Database)⁵ kimutatta, hogy Európában Izland mellett Magyarország az egyetlen olyan ország, ahol 2020-ban több gyermek született, mint 2016–2019 között átlagosan. A német kutatóintézet adatsora, valamint a 2020-ra és 2021-re vonatkozó népmozgalmi adatok, amelyek szerint Magyarországon a pandémia ellenére is nőtt a házassági és gyermekvállalási kedv, is alátámasztják az átfogó családbarát intézkedések eredményességét és létjogosultságát.

A termékenység és a migráció kapcsolata

A 2010 és 2020 közötti évtized európai uniós adatai azt mutatják, hogy azokban az országokban nőtt tartósan a gyermekvállalási kedv, amelyek nem a migráció elősegítésével, hanem a saját gyermekek megszületésének támogatásával, a családok megerősítésével kívánták mérsékelni a népességfogyást. Az EU tagállamok átlagában 2,5 százalékkal csökkent a termékenységi ráta. Magyarországon azonban a legnagyobb mértékben, több, mint negyedével nőtt a vonatkozó adat. Talán jobban kifejezi ennek a pozitív változásnak a jelentőségét az, hogy ezáltal 150 ezerrel több ma-

3 Novák–Fűrész 2021.

4 Népmozgalom összefoglaló, 2020

5 MPIDR – Human Fertility Database (mpg.de) A családokkal kapcsolatos kutatások alapján jól el lehet helyezni a magyar családpolitikát uniós és régiós viszonylatban is. Lásd bővebben: Eydal, Guðný Björk – Rostgaard, Tine (szerk.) 2018: *Handbook of Family Policy*. Edward Elgar Publishing; Nieuwenhuis, Rense – Van Lancker, Wim (szerk.) 2020: *The Palgrave Handbook of Family Policy*. Springer Verlag; Abela, A. – Dudova, R. – Gábos, A. – Hašková, H. – Heggem Kojan, B. – Kotzeva, T. – Putnina, A. – Šadić, S. – Sesar, K. – Tereškinas, A. – Thiene, A., – Tzivian, L. 2021: *Child and family support policies across Europe: National reports from 27 countries*. EurofamNet.

gyar kisgyermek született az előző évtizedben hazánkban ahhoz képest, mint ha a 2010-es szinten maradt volna a gyermekvállalási hajlandóság. Az előző 10 évben 19 tagállamban csökkent, 8 tagállamban nőtt a termékenység, a liberális migrációs politikát követő tagállamok közül mindössze Németországban volt érdemi a növekedés, miközben a migrációt elutasító, a saját családok boldogulását segítő tagállamok közül hazánk mellett a visegrádi partnereink közül Csehországban és Szlovákiában, valamint Lettország és Románia esetében is érdemi emelkedés figyelhető meg. Ezzel ellentétben olyan elsődleges migrációs célországok, mint Franciaország, Svédország, Belgium, vagy Hollandia esetében is jelentősen csökkent a gyermekvállalási kedv.

Az Európai Unió egészében a születések mindössze 5 százaléka volt más tagállamból származókhoz köthető. Az EU-n kívülről érkezők esetében azonban már jóval magasabb, 16 százalék ez az arány, hozzávetőlegesen minden hatodik újszülött bír külföldi, migráns háttérrel. A 14 „rég” tagállam esetében ez az arány 20 százalék, a 13 új tagállam esetében viszont csupán 3 százalék.

2019-ben a legmagasabb, mintegy egyharmados az unión kívüli származásúak aránya – ha a 66 százalékos kiugró értékkel rendelkező Luxemburgot nem vesszük figyelembe – Cipruson (38 százalék), Ausztriában (34 százalék), Belgiumban (33 százalék), Svédországban (31 százalék), Máltán (30 százalék) és Németországban (30 százalék) volt, vagyis a nagyobb népességű tagállamok is érintettek ebből a szempontból. Némileg alacsonyabb, azonban még mindig mintegy egynegyedes a külföldi anyák aránya Spanyolországban (28 százalék), Írországban (26 százalék, Franciaországban (25 százalék) és Olaszországban (23 százalék). Emellett minden ötödik újszülött származik külföldön született anyától Hollandiában (21 százalék), Görögországban (21 százalék), Dániában (21 százalék) és Portugáliában (20 százalék).

Az újonnan csatlakozott tagállamoknál csak a 10 százalék körüli (a jugoszláv múltra visszavezethető) szlovén és horvát adat említésre méltó, az összes többi országnál 5 százalék alatti értékek mérhetőek. A közép-kelet-európai országokban a születések elsöprő többsége, körülbelül 95–96 százaléka honos népességhez köthető, ezekre a tagállamokra ezért nem jellemző az etnikai, kulturális és vallási szempontból heterogén népesség, amely felé a nyugat egyre inkább halad.

Száz 20–39 éves, az EU-n kívülről származó nőre a nyugat-európai „régii” tagállamokban másfélszer több elveszületés jut, mint a honos népességből származókra. A vonatkozó adatok a 2004 után csatlakozó tagállamoknál csak minimálisan térnek el. Ha a 2019-es, az anya származása szerinti elveszületési arányokat a teljes termékenységi arányszámokra vonatkoztatjuk, egyértelművé válik, hogy Nyugat-Európában a teljes termékenységi arányszám értékei túlnyomó részt már nem a honos népességnek tudhatók be. Ezek az országok még a jelentős társadalmi átalakulást és feszültségeket okozó migráció „segítségével” sem tudják megőrizni a népesedési egyensúlyt és tompítani a népességfogyást, hiszen a nagyarányú migráció ellenére is csökkennek a termékenységi arányszámok. A 2010-ben még 2-es értéket mutató Svédországban és Írországban 1,71-re, Franciaországban 1,86-ra csökkent a termékenységi ráta. Ehhez képest a nem a migrációra építő, hagyományosabb berendezkedésű visegrádi tagállamok esetében a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi ráta folyamatos emelkedése figyelhető meg.

Demográfiai helyzetkép a visegrádi és balti államokkal való összevetésben

A demográfiai adatok az előző évtizedben a hazánkéhoz igen hasonló történelmi, szocio-kulturális berendezkedéssel bíró visegrádi és balti államok körében is döntően kedvezően alakultak. Megállapítható azonban, hogy a hazánk által elért eredmények ebben a körben is kiemelkedőek és egységesen javuló tendenciát mutatnak. A házasságkötések szempontjából hasonlóan kedvező kép rajzolódik ki a visegrádi országok javára, köztük leginkább Magyarországon, ahol 2010 és 2021 között a házasságok száma megduplázódott. 2021-ben 72 ezren kötöttek házasságot, utoljára 1986-ban mértek ilyen magas adatot hazánkban. Csehország és Szlovákia esetében szintén nőtt a házasságkötések száma 2010 és 2019 között, előbbiben 17,4 százalékkal, utóbbiban pedig 16,7 százalékkal, azonban vélhetően a koronavírus járvány miatt bevezetett korlátozó intézkedések hatására 2020-ban mindkét visegrádi országban csökkenést figyelhetünk

meg a házasságkötések tekintetében.⁶ A visegrádi országok közül egyedül Lengyelországban magasabb bázisról csökkent évről-évre a házasságkötések száma, 2010 és 2020 között mintegy 36,5 százalékkal.⁷ A balti államok közül Észtországban⁸ és Lettországban⁹ 2010-2019 között összességében nőtt a házasságok száma (előbbiben 32,3 százalékkal, utóbbi esetben 38 százalékkal), azonban a járvány ezen országokban is éreztette hatását, 2020-ban mindkét országban csökkent a házassági kedv. Litvániában¹⁰ ezzel szemben a 2010-es évek elején tapasztalható növekedést követően, 2015 óta csökken a házasságok száma, 2015-höz képest mintegy 30 százalékkal, 2010-hez képest 18 százalékkal kevesebb házasságot kötöttek 2020-ban.

A vonatkozó uniós és nemzeti adatbázisokat vizsgálva láthatjuk, hogy valamennyi visegrádi országban csökkent a válások száma az elmúlt tíz évben. Magyarországon 37 százalékkal, Csehországban 29 százalékkal, Szlovákiában 31 százalékkal, Lengyelországban pedig 16,5 százalékkal kevesebb házasságot bontottak fel 2020-ban 2010-hez képest. Hazánkban utoljára hat évtizeddel ezelőtt, 1958-ban volt ilyen kevés válás, ami jól tükrözi azt a tendenciát, hogy nemcsak több házasság kötöttek, hanem azok tartósabbnak is bizonyulnak. A balti államok a válások számának alakulása tekintetében változatos képet mutatnak. Litvániában mintegy 25 százalékkal csökkent a válások száma 2010 és 2020 között, Észtországban 2018-ig kisebb ingadozásokkal összességében nőtt a válások száma, majd 2019-ben csökkenésnek indult. Lettországban azonban 2020-ban 6 százalékkal több válás történt, mint 2010-ben.

Az Eurostat, valamint a nemzeti statisztikai hivatalok által nyilvánított abortuszok¹¹ esetében is kiemelten kedvező változásokat láthatunk a visegrádi országokban és a balti államokban egyaránt. Csehországban mintegy 26 százalékkal, Szlovákiában pedig 47 százalékkal csökkent

6 Slovak Republic in Figures 2021, <https://slovak.statistics.sk> és Statistical Yearbook of the Czech Republic 2021, <https://www.czso.cz/csu/czso/statistical-yearbook-of-the-czech-republic-rtnih2q42g>

7 Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2021, <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/statistical-yearbook-of-the-republic-of-poland-2021,2,23.html>

8 Észtország, Statisztikai Hivatal, <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population/marriages-and-divorces>

9 Lettország, Statisztikai Hivatal, <https://stat.gov.lv/en>

10 Litvánia, Statisztikai Hivatal, <https://www.stat.gov.lt/web/lsd/>

11 Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_fabort/default/table?lang=en

a terhességmegszakítások száma az elmúlt tíz évben. Hazánkban 1954 óta 2020-ban végezték a legkevesebb abortuszt, a házasságokban közel felére, házasságon kívül közel kétharmadára esett vissza a terhességmegszakítások száma. A visegrádi országok közül egyedül Lengyelország esetében (a lengyel szabályozás jelentősen szűkebb körben engedélyezi a terhességmegszakítást) figyelhetünk meg növekedést (mintegy 72 százalékos növekedés történt 2010 és 2019 között). A balti államokban is hasonló tendencia rajzolódik ki, mindhárom országban évről-évre csökken a terhességmegszakítások száma. Észtországban 51 százalékkal, Litvániában 60 százalékkal, Lettországban 55 százalékkal csökkent az abortuszok száma 2010-hez képest.

A családbarát Magyarország építésének kezdete

2010-ben a FIDESZ második kormányra kerülésének idejekor Magyarország morális és gazdasági értelemben is a csőd szélén állt. A munkanélküliségi ráta¹² az EU egyik legmagasabbja volt (11,3 százalék), csak a gazdasági és pénzügyi válság által kiemelten sújtott mediterrán országokat előztük meg. Ezzel párhuzamosan a foglalkoztatás szintje¹³ a hatvan százalékot sem érte el (59,9 százalék), ami az egész Európa Unió legalacsonyabb értéke volt. Összehasonlításképp, a vonatkozó munkanélküliségi adat 2021-ben 4,1 százalék volt, mindösszesen Csehország, Lengyelország, Németország és Málta regisztrált kevesebb álláskeresőt. A foglalkoztatás szintje egészen 78,8 százalékra bővült, ami mára a hetedik legmagasabb adat az EU-ban. Tizenegy év alatt húsz tagállamot sikerült megelőzni a foglalkoztatottság szintjét tekintve.

Az általános létbizonytalanság, valamint a szociálliberális kormányok családokat fokozottan sújtó válságkezelése révén a gyermekvállalási kedv történelmi mélypontra süllyedt. Történt mindez abban az évtizedben, amikor egy népes kohorsz, az úgynevezett Ratkó-unokák a termékenység szempontjából ideális éveikben sok gyermeknek adhattak volna éle-

12 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_URGAN__custom_2625444/default/table?lang=en

13 https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ERGAN__custom_2625429/default/table?lang=en

tet, amennyiben támogatják, vagy legalább nem nehezítik a bal-liberális kormányok a gyermekvállalási szándékukat. Az 1981 óta folyamatos népességcsökkenést jelentősen mérsékelni lehetett volna a 21. század első évtizedében, ez a hatalmas lehetőség azonban kiaknázatlan maradt.

A család mint erőforrás

2010-től indult el az a folyamat, amely során elvált egymástól a rászorultsági elvű szociálpolitika és a családpolitika, leválasztva a segélyezési alapon működő szociálpolitikáról a családok támogatását.¹⁴ A családpolitika legfőbb célja, hogy elősegítse a családok belső stabilitását, védje autonómiájukat, növelje biztonságukat, ösztönözze a gyerekvállalást, erősítse a kapcsolatot a munka világával és előmozdítsa a generációk együttműködését. A családpolitika akkor eredményes, ha egyszerre stabil, komplex, célzott és rugalmas.¹⁵

2010-ben egy versenyképes, munkaalapú társadalom létrehozása volt a cél, amely a demográfiai problémáit a saját családok megerősítésével kívánja elérni, és büszke keresztény kultúrájára. A kereszténydemokrata kormányzat családtámogatások kialakítása során is kiemelt figyelmet szentelt arra, hogy azok ösztönözzék a lakosság munkavállalását, aktivitását és így közteherviselését.¹⁶ Kiemelt jelentőséggel bír a munkahelyteremtés és a munkahelyek védelme, amely a jelentős reálbérnövekedéssel együttesen eredményezte a családok életszínvonalának emelkedését, biztonságérzetük növekedését, illetve ennek következtében a gyermekvállalási kedvük fokozatos emelkedését.¹⁷ A termékenység párhuzamosan növekedett a női foglalkoztatás szintjével. Az uniós tagállamok között az elmúlt évtizedben csak Málta tudta nagyobb mértékben növelni a nők foglalkoztatási arányát, mint hazánk. 2010-hez képest több, mint egymillióval többen dolgoztak 2022 januárjában Magyarországon, a női fog-

¹⁴ Fűrész–Molnár 2022.

¹⁵ Lakner 2012.

¹⁶ Molnár 2021.

¹⁷ Pulay et al. 2021.

lalkoztatás szintje¹⁸ közel hatodával nőtt, míg a gyermekvállalási kedvet mutató termékenységi arányszám több, mint negyedével.

A családtámogatások fontos elemei munkavállaláshoz kötődnek, amelynek egyik fontos hozadéka, hogy az állam túllépett a paternalista szemléleten, és helyette ösztönző, támogató segítséget nyújt az egyszerre dolgozó és gyermeket nevelő szülőknek.

A kormány társadalompolitikájának középpontjába a családot helyezte. Ennek első megnyilvánulásaként Magyarország Alaptörvényében rögzítették, hogy a családokat védelem és támogatás illeti meg, amelynek részleteit a 2012. január 1-én hatályba lépő sarkalatos törvény szabályozott és szabályoz a mai napig. A családokra mint erőforrásra, befektetésre tekint. Első, emblematikus intézkedésként bevezette a családi típusú adózást, amely a munkából élő és gyermeket nevelő családok számára jelentett havi szinten is jelentős megtakarítást a családi adókedvezmény formájában.¹⁹

Családi adózás francia mintára

A családbarát építkezés egyik alappillére a legstabilabb, a II. világháború óta alapjaiban változatlan francia családpolitikából merített inspiráció alapján a családi adózás visszaállítása volt. A francia családpolitika egyik fontos része az adórendszeren keresztüli támogatás.²⁰ A támogatás elsősorban az ún. családi kvóciens rendszerén keresztül valósul meg, amelynek segítségével a jövedelemadó megállapításakor figyelembe veszik a családok összetételét és a gyermekek számát. A családi adózás egyik célja, hogy két különböző összetételű, de adózás előtt hasonló jövedelmű családnak az életszínvonala ne különbözzön az adózás nyomán. Ennek érdekében ugyanazon jövedelem után a nagycsaládosok kevesebbet adóznak, mint a kisebb családok vagy a gyermektelenek. A másik cél, hogy ösztönözzék a családokat, hogy legalább három gyermeket vállaljanak, hiszen a harmadik gyermek megszületésétől nagyobb kedvezményben részesülnek a családok, mint az első két gyermek születése után. A csa-

18 Statistics | Eurostat (europa.eu)

19 Novák–Fűrész 2021.

20 Stefán–Makay 2009; Pailhé–Rossier–Toulemon 2008.

ládi adózás keretében a házaspárok és az élettársak közös adóbevallást nyújtanak be. A közös adóbevallás csökkenti a párok adóját: a két személyi együttes adóköteles jövedelmét ugyanis először kettéosztják, majd csak ezután alkalmazzák rá az adókulcsokat. Vagyis egy gyermek születése után az együtt élő szülők jövedelmét 2,5 felé osztják, két gyermek után 3 felé, három gyermek után 4 felé, négy gyermek után 5 felé, és így tovább.

A minden gyermek utáni magyar családi adózás visszaállításáról már 2010-ben döntés született. 2010-ben mindösszesen százhatezren részesültek családi adókedvezményben, ez az adat 2020-ra – a Covid19 ellenére is²¹ – egymillió fölé emelkedett. Már az első gyermek után is havi 10 ezer forint adókedvezményben részesülnek a családok, a kétgyermekesekre irányadó összeg megduplázódott, a nagycsaládosok jelentős része pedig nem fizet személyi jövedelemadót. Az édesanyák társadalmi elismerésének jeleként 2020-tól a rendszer kiegészült a négygyermekes anyák személyi jövedelemadó-mentességével, amely eddig közel ötvenezer magyar édesanya jövedelmét növeli. 2022-től pedig közel háromszázezer 25 év alatti fiatal mentesül a személyi jövedelemadó megfizetése alól az átlagbér mértékéig, ezzel is segítve munkavállalásukat, családalapítási terveiket. Érdekes lengyel vonatkozás, hogy 2022 januárjától a négy vagy annál több gyermeket nevelő szülők esetében, részben magyar mintára, jövedelemadómentességet vezettek be.²² A hazai intézkedéstől különbözik, hogy mindkét, aktuálisan gyermeket nevelő szülő igénybe veheti a maximalizált kedvezményt. A fiatalok adómentessége esetében viszont hazánk merített inspirációt a Lengyelországban 2019 augusztusa óta, a 26 év alattiak által elérhető lehetőségből.²³

A családi adózás 2010–2022 között több, mint 3600 milliárd forintot hagyott a családoknál, amelynek nagy része a belső fogyasztás élénkítése által a magyar gazdaságba áramlott, a magyar tulajdonú kis- és középvállalkozásokat erősítette.

21 Gellérné 2021; Eurofound 2021.

22 Gorauš-Tanska–Inchauste 2017.

23 Sikorska 2019.

Vágyott és tervezett gyermekek száma

A magyar családokban immár hosszú évtizedek óta kevesebb gyermek születik, mint ahányat a szülei terveztek, ideálisnak tartottak volna. A KINCS reprezentatív kutatásából²⁴ is kiderül, hogy a magyar fiatalok átlagosan 2,37 gyermeket terveznek, amely jelentősen meghaladja az új-ratermeléséhez szükséges, 2,1-es termékenységi rátát. Az elmúlt 12 évben jelentősen sikerült csökkenteni a vágyott és tervezett, illetve a ténylegesen megszülető gyermekek közötti különbséget.

Amikor az ideális gyermekszámról kérdezzük az európaiakat,²⁵ akkor a „nyugati” tagállamok polgárainak 8 százaléka szeretne egy, 55 százaléka szeretne két, 16 százaléka három vagy több gyermeket, miközben mindösszesen 6 százaléuk idealizálja a gyermektelen életformát. A volt szocialista országok esetében a kétgyermekes családmódot preferálók aránya hasonló (57 százalék), azonban körükben 22 százalék szeretne nagycsaládot, miközben 4 százaléuk képzeletben el gyermektelenül az életét. Magyarország esetében 47 százalék szeretne két, 43 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 2 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Csehország esetében 67 százalék szeretne két, 21 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 4 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Lengyelország esetében 56 százalék szeretne két, 25 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 6 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. Szlovákia esetében 59 százalék szeretne két, 26 százalék három vagy több gyermeket, miközben a válaszadók mindösszesen 4 százaléka tudja gyermektelenül elképzelni az életét. A balti országok esetében Észtország és Lettország esetében is kiemelten sokan, a megkérdezettek 51 százaléka tartja a nagycsaládot ideálisnak. Összehasonlításképpen érdemes jelezni, hogy a legrosszabb gyermektelenségi adattal Belgium, Finnország, Németország és Svédország rendelkeznek, a megkérdezettek 9 százaléka idealizálja a gyermektelenséget, közel ötször annyian, mint hazánkban.

²⁴ KINCS 2019, 10.

²⁵ Századvég Európa Projekt 2022.

Gyermekszegénység csökkentése a hatékony családtámogatások által – Európa élén

Miközben a magyar családpolitika legfőbb deklarált célja immár a magyarok által vágyott gyermekek megszületésének elősegítése lett, az átfogó jóléti intézkedések jelentősen hozzájárultak az Európai Unió országai között is legeredményesebb gyermekszegénység-csökkentéshez is. Ezek minden magyar család részére rendelkezésre állnak, úgymint az ingyenes tankönyvek a közoktatás minden évfolyamán, a gyermekek 60 százaléka számára kedvezményes, vagy akár ingyenes gyermekétkeztetés, illetve az Erzsébet-táborokban üdülési lehetőség. 2015 és 2020 között a gyermekek szegénységének vagy társadalmi kirekesztettségének kockázata 27,5 százalékról 24,2 százalékra csökkent az EU-ban, az uniós adatok alapján Nyugat-Európa országai és Közép-Kelet-Európa országaiban ellentétes folyamatok figyelhetőek meg. Németországban, Luxemburgban, Svédországban és Franciaországban 2020-ban magasabb volt a vonatkozó adat, mint 2015-ben. Azon tagállamok közül, ahol 2020-ban alacsonyabb volt a kockázat, mint 2015-ben, Magyarországon csökkent legnagyobb mértékben a gyermekszegénység: közel ötödével (18,9 százalék). Romániában (12,5 százalék), Lettországon (12,0 százalék), Litvániában (11,7 százalék) és Bulgáriában (11,6 százalékponttal) szintén csökkenést regisztrálhatunk.²⁶

Egyes jóléti államok a szociális újraelosztás révén magasabb szegénységcsökkentést érnek el, mint mások.²⁷ Magyarország rendelkezik a leghatékonyabb szociális transzferekkel, hiszen a második legmagasabb a transzferek előtti szegénységi ráta, de azt sikeresen 27 százalékponttal csökkentik azok. Nyilvánvaló, hogy az északi országok, Lengyelország, Írország és Szlovénia esetében hatékonyabbak a transzferek, míg a dél-európai országok Bulgáriával és Romániával együtt kevésbé hatékonyan csökkentik a szegénységet.²⁸

A családpolitikára hazánkhoz hasonlóan jelentős forrásokat fordító Lengyelországban 2016 áprilisában vezették be Család 500+ programot, melynek célja a termékenység, valamint a családok általános jólétének

26 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Children_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion#Key_findings

27 Bergsvik–Fauske–Hart 2021.

28 Bradshaw–Nieuwenhuis 2021; Neyer 2021.

növelése volt. 2019-ben kiterjesztették a programot az elsősülött, ill. egy-ke gyermekekre is, valamint eltörölték a szülők alacsony jövedelmére vonatkozó kitétel. Bár a program egyelőre nem vezetett a termékenység növeléséhez, a gyermekszegénységet jelentős mértékben csökkenteni tudta. A legalacsonyabb decilis csoportba több, mint 200 ezerrel több gyermek tartozna a program hatásai nélkül. Így az 500+ program önmagában is hozzájárult a családok anyagi körülményeinek javításához és jelentősen csökkenti a szegénységet is.²⁹

A fenti – tényalapon mért – hatások ellenére azt lehet érezni, hogy a nyugat-európai politikusok és szakírók egy része vonakodik elismerni a régió eredményeit, felületes tájékozódás alapján inkább a negatívumokat emelik ki.³⁰ Velük szemben inkább kisebbségben vannak azok, akik hajlandóak valóban megismerni a kontextust és a részletszabályokat is, ők viszont átérzik az elfogadott intézkedések jelentőségét, és méltatják azokat.³¹ A közép-kelet-európai régió országainak tehát nemcsak az elöregedéssel kell megküzdeniük, hanem azzal is, hogy eredményeiket megismertessék és méltóképpen elfogadtassák országaik határain kívül, és megtalálják a velük hasonlóan gondolkodó partnereket a nyugat-európai országokban. Meg kell említeni, hogy a KINCS 2022 novemberében már negyedik alkalommal szervezte meg azt a nemzetközi találkozót (Executive Network for Family Values), amelyen kifejezetten azok a szervezetek vettek részt, amelyek szemléletmódja hasonló a magyar családpolitikai felfogással.

29 Myck et al. 2021.

30 Nyugat-európai szerzők szoktak abba a hibába esni, hogy anyanyelvtudás és történelmi ismeretek hiányában, tényfeltáró munka nélkül, *desk research* (vagyis más nyugat-európai szerzők munkái és statisztikák) alapján ítélik meg – általában magabiztosan, de tévesen – más országok vagy régiók politikáját. Lásd pl. Cook, Linda J. – Inglot, Tomasz 2021: Central and Eastern European Countries. In Béland, Daniel – Leibfried, Stephan – Morgan, Kimberly J. – Obinger, Herbert – Pierson, Christopher Pierson (szerk.): *The Oxford Handbook of the Welfare State (2nd ed.)*. Oxford University Press. Az angol és amerikai szerzők itt pl. azt fejtik ki, hogy nem az a lényeg, hogy széleskörű népjóléti ellátórendszert alakított ki Magyarország és Lengyelország, hanem hogy ezzel akarják a nacionalista és populista vezetők elfedni az egyenlőtlenségeket.

31 Birgit Kelle 2021: Statt Altersarmut lieber lebenslanglich steuerfrei, „Durchblick“, *Ausgabe* 12/2021. 8–9. Ebben a cikkben a szerző azt fejtegeti, hogy a német családok csak álmodhatnak arról, amennyi támogatást Magyarországon egy háromgyermekes család kap: „Eine Familie mit drei Kindern kann in Ungarn zusammengerechnet 115 000 Euro an Zuschüssen und bis zu 200.000 Euro an zinsgünstigen Darlehen bekommen. Deutsche Familien können von so etwas nur träumen”.

Otthonteremtés

A KINCS felmérése³² szerint a gyermekvállalási korban lévők szerint a gyermekvállalást leginkább befolyásoló tényezők sorrendben: 1. a stabil párkapcsolat; 2. a biztos munkahely; 3. a megfelelő, saját tulajdonú ingatlan. Az önálló, saját tulajdonú otthon tehát meghatározó jelentőségű a gyermekvállalás szempontjából, ezért 2015-től kezdődően nagyszabású családi otthonteremtési program indult Magyarországon. Az önálló otthon fontosságát jól mutatják az Európa Projekt vonatkozó adatai is: az európaiak közel kétharmada (63 százalék) szerint fontos, vagy nagyon fontos, hogy valaki saját tulajdonú otthonban élhessen, a visegrádiak esetében az arány háromnegyed (79 százalék), míg a magyarok közel négyötöde, 88 százaléka nyilatkozott így. A legtöbb nyugat-európai ország gyakorlatával szemben a családok anyagi helyzetét, valamint lakhatási körülményeit egyaránt javító családi otthonteremtési lehetőségek nem korlátozódnak a szegényebb rétegekre, illetve fontos, hogy nem a bérleti díjakhoz adnak hozzájárulást, hanem elősegítik a saját tulajdon megszerzését. Nemzetközi összevetésben is egyedi, hogy nem csak a már megszületett gyermekek esetében, hanem a jövőben tervezett gyermekek után is igénybe vehető a kedvezmény.³³ A program sikerességét és népszerűségét jól mutatja, hogy a 2016–2020 közötti időszak során lebonyolított 741 ezer lakástranzakcióból és saját célú lakásépítésből átlagosan minden ötödiknél igénybe vették a csokot.

Világmagyarság – Köldökzsinór program

A magyar nemzetpolitika 2010 óta világmagyarságban gondolkodik, megkülönböztetett figyelmet fordítva a kárpát-medencei elszakított országrészekben, valamint a diaszpórában élő honfitársainkra. A családok és külföldi családok évében elindított Köldökzsinór programmal a családpolitika is átlépte a trianoni határokat, egyértelműen hitet téve amellett, hogy minden magyar gyermek kincs, szülessen bárhol is a nagyvilágban.

³² KINCS 2019, 17.

³³ Béres–Papházi 2019.

A program keretében a Magyarország határain kívül születő magyar állampolgárok (ideértve a magyar igazolvánnyal rendelkezőket is) jogosultak az anyasági támogatás igénybevételére, illetve a babakötvény elindítására. Az igénylések kétharmada köthető a Kárpát-medencében, míg egyharmada a diaszpórában élőkhez. Ez utóbbi esetén Németország, az Egyesült Királyság és Ausztria vezető helye megkérdőjelezhetetlen, miközben más európai országok mellett az Egyesült Államok, Ausztrália és Izrael is szerepel a legtöbb igénylést benyújtó országok között.

Külföldön dolgozó magyarok hazatérésének segítése

A családok jólétének erősítését középpontba helyező, folyamatosan bővülő magyar családpolitikai intézkedések rendszere a jelenleg Nyugat-Európában élő és munkát vállaló fiatalok esetében a Magyarországra való visszatérést elősegítő érv lehet. Különösen tekintettel arra a kedvező fejleményre, hogy mind az otthonteremtést segítő csok,³⁴ mind a házaspárok részére elérhető, szabadon felhasználható babaváró támogatás esetében igénybevételre jogosít az Európai Unió más tagállamában, avagy az Egyesült Királyságban teljesített munkaviszony, amennyiben az igénylést az anyaországba költözés követi. A hazánkhoz hasonlóan számos szektorban munkaerőhiánnyal szembesülő Lengyelország négy évig adókedvezményt (maximum évi 6,5 millió forint) ad azok számára, akik az elmúlt három évben külföldön dolgoztak, és hazatérnek Lengyelországba. Hasonló tendenciákat figyelhetünk meg a legtöbb közép-kelet-európai országban. A friss statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy 2020-ban 4 ezerrel többen tértek haza Magyarországra, mint ahányan külföldön vállaltak munkát, miközben a visszatérők között jelentős arányban vannak a családalapító fiatalok is, akik egy biztonságos, családbarát országban szeretnék felnevelni a gyermekeiket.³⁵

34 Családi otthonteremtési kedvezmény, 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról, 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről.

35 Gyeney 2020.

Családok és környezetvédelem

Az utóbbi években fokozott teret nyer az a vélemény, miszerint a klímaváltozás, a környezeti problémák egyik előmozdítója, okozója a családok. Számos ismert ember is hangoztatja azt a véleményét, hogy nem, vagy a tervezettnél kevesebb gyermeket vállal a környezet megóvása érdekében. A társadalmi csoportok ilyen szembeállítására elbizonytalaníthatja a környezeti változások miatt érthetően aggódó fiatalok gyermekvállalási szándékát. A KINCS egy reprezentatív nemzeti és egy tizenegy tagállamot³⁶ felölelő, nagycsaládosok körében végzett kutatást folytatott a családok környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjeiről. A kutatásból egyértelműen kiderül, hogy a családosok tisztában vannak a környezetvédelem fontosságával és hajlandóak tenni is annak érdekében, sokszor beszélnek a kérdéssel családi körben, hiszen ők a saját gyermekeiknek, unokáiknak szeretnék egy élhető, sokszínű környezetet hátrahagyni.

Arra a kérdésre, hogy „környezettudatosan nevelem a gyermekeimet” a válaszadó magyar és európai nagycsaládosok közel 100 százaléka felelt igennel. Azt a felvetést, hogy „nem érdemes gyermeket szülni a világra a közelgő klímakatasztrófa után” a magyarok 69 százaléka, a magyar nagycsaládosok 86 százaléka, míg az európai nagycsaládosok 71 százaléka utasította el. A kutatás egyértelműen rávilágít arra, hogy a családok a zöld jövő zálogai, nem veszélyeztetői.

Támadás a hagyományos családok ellen

A gender és LMBTIQ+ mozgalmak ijesztően hatékony lobbistái előtt nyitva állnak az unió erőközpontjainak ajtajai Brüsszelben, Berlinben és Párizsban is. 2021 márciusában az Európai Parlament elsöprő többséggel fogadta el határozatát,³⁷ amely LMBT-szabadság zónává nyilvánítja az Európai Unió teljes területét. Ezekről a tendenciáktól térségünk sem mentes, a genderideológiai nevelést már az óvodás, kisiskolás gyermekek

³⁶ Észtország, Horvátország, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Magyarország, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország.

³⁷ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210304IPR99219/parliament-declares-the-european-union-an-lgbtiq-freedom-zone>

érzékenyítésével kezdenék, akár mesék átdolgozásával.³⁸ A gyermekvédelmi törvény elfogadásáig jelentős, gyakran külföldi eredetű forrásokkal gazdálkodó, érdekérvényesítő (civil) szervezetek működtek ezen célok érdekében Magyarországon is.

A huszonegyedik század második évtizedének kezdetén tovább erősödtek a transzneműség mindennaposágát hirdető lobbicsoportok, amelyek már nem állnak meg az érzékenyítésnél. Óvodákban és iskolákban hirdetik a transzneműséget, a nemváltást, megzavarva ezzel a gyermekek egészséges fejlődését. Lobbijüknek köszönhetően számos tagállam jelentősen könnyített a nemváltás korábbi, nemi diszfória diagnózishoz vagy bírósági döntéshez kapcsolt gyakorlatán. Belgium, Írország, Norvégia, Portugália és Svájc például lehetővé teszi a nemek jogszerű megváltoztatását orvosi diagnózis és további értékelés, hormonterápia vagy bürokratikus lépések nélkül.

Azokat a szülőket, akik tiltakozni mernek a gyermekeikre káros behatásokkal szemben, gyakran vádolják homofóbiával, ellehetetlenítik. Szent II. János Pál több, mint 40 éves gondolatai³⁹ ma is irányadóak: „A nemi nevelést, amely a szülők elsődleges joga és kötelessége, mind otthon, mind az általuk kiválasztott és ellenőrzött iskolákban, az ő gondos irányításuk alatt kell végezni. Az iskola ugyanolyan szellemben neveljen, mint a szülő.”

Gyermekvédelem

A magyar gyermekvédelmi törvény megalkotását indokolta, hogy az állam kötelessége biztosítani a gyermekek testi épségének és mentális egészségének különleges védelmét, annak vezérelve, hogy a gyermekek szexuális neveléséről kizárólag a szülő dönthet, illetve, hogy az iskolai nevelés nem állhat ellentétben a szülő akaratával, az legfeljebb csak kiegészítő lehet, formáját és tartalmát pontosan meg kell határozni, és a szülők egyetértéséhez kell kötni. A magyar Országgyűlés egyértelmű döntést hozott arról, hogy ezzel ellentétes lobbitevékenységnek nincs helye az óvodákban

38 *Meseország mindenkié. Foglalkoztatástervek pedagógusoknak.* https://labrizs.hu/content/_common/attachments/file35.pdf

39 *Familiaris Consortio* 1981.

és iskolákban. A gyermekvédelmi népszavazáson az érvényesen szavazó 3,2 millió magyar szavazópolgár elsöprő arányban (96 százalék) állt ki a széleskörű hazai és nemzetközi támadások kereszttüzeiben álló törvény mellett. Az érvénytelen szavazásra buzdító ellenkampánynak azt sikerült ugyan elérnie, hogy érvénytelen legyen a népszavazás eredménye, annak legitimitációja azonban nem kérdőjelezhető meg. Összehasonlításképp hazánk uniós tagsága mellett 3 056 000 fő, NATO-ba belépésünk mellett pedig 3 344 000 fő szavazott.

A fokozott uniós és nemzetközi kritikák mellett a törvény inspirációiul szolgált hasonló törvények megalkotásakor elsősorban az Egyesült Államokban, hiszen Florida és Louisiana államok is hasonló tartalmú rendelkezéseket hoztak.

A család megítélése az európai jogban

Mindenekelőtt előre kell bocsátani, hogy az EU-nak nincsen hatásköre a családjogi kérdések szabályozására, lévén ez egy nagyon érzékeny terület, ahol a tagállamok megőrizték szuverenitásukat. Az Alapjogi Charta 9. cikke is megerősíti a nemzeti jog primátusát: *„A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti jogszabályok szerint kell biztosítani.”* A tagállamok családokat védő szabályai így jelentősen eltérnek Európa-szerte, akár az egyházi házasság polgári megítélésében, a házasság megkötésének vagy felbontásának feltételeiben vagy épp az azonos neműek közti párkapcsolati formák megítélésében.⁴⁰ Az azonos neműek közti párkapcsolatok elfogadottsága Észak-, illetve Nyugat-Európában a legnagyobb, míg a közép-kelet-európai országokban több ország alkotmánya védi a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget.⁴¹

A tagállamok megítélése és szabályozása közti diverzifikáció tehát egy természetes állapot, ami éppen abból fakad, hogy megtartották szabályozási kompetenciájukat. Megfigyelhető ugyanakkor egy olyan tendencia, főleg multilaterális szinten, amely megpróbál elszakadni a házasság-

40 Király 2008; Gyeney 2019.

41 Horvátország, Bulgária, Lettország, Litvánia, Szlovákia, Lengyelország, Románia és Magyarország.

tól mint klasszikus párkapcsolati modelltől, és bővíteni ezáltal a család fogalmi kereteit.⁴² Egyrészt az Európai Unió Bírósága (EUB) közvetetten több ponton is befolyásolta döntéseiben a család fogalmának értelmezését, másrészt kötelező a tagállamokra az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), amelynek 8. cikke kapcsán az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) is számos esetet eldöntött.⁴³

Az Európai Bíróság az uniós jog egyik részterületéből, a személyek szabad mozgása elvből kiindulva két ügyben is olyan döntést hozott, amely az ügyben érintett tagállamok alkotmányos alapelveivel ellentétes volt.⁴⁴ Két közép-európai uniós tagállam – Románia és Bulgária – joga nem ismeri el az azonos nemű személyek házasságát. Ennek következtében az egyik ügyben – Coman-ügy – Románia nem adott tartózkodási engedélyt Romániában házastársként egy román állampolgár – azonos nemű – amerikai házastársának, miután Belgiumban összeházasodtak.⁴⁵ A másik ügyben – VMA ügy – Bulgária nem adott ki bolgár személyazonosító okmányt egy gyermeknek, akinek két anyja volt spanyol születési anyakönyvébe bejegyezve (nem a Bulgária által kért apa és anya kategóriák), mert nem voltak hajlandóak nyilatkozni, hogy a bolgár nő a biológiai anyja. Annak ellenére, hogy az Európai Bíróság elismerte, hogy mind a személyi állapotról (amibe beletartoznak a házasságot érintő szabályok), mind az állampolgárság megadására vonatkozó szabályok meghozatala tagállami hatáskör, mégsem tartotta tiszteletben az így elfogadott tagállami szabályokat. Az uniós polgárságra hivatkozva,⁴⁶ Románia és Bulgária alkotmányos elveivel ellentétesen arra kötelezte a hatóságait, hogy Románia „házastárs” címen adjon tartózkodási jogot az azonos nemű házastársnak, illetve Bulgária az anyja személyére vonatkozó nyilatkozat nélkül tekintse bolgár állampolgárnak két azonos nemű személy gyermekét, és adjon ki személyazonosító okmányt. Arra hivatkozott, hogy ha van másik uniós tagállami érintettség (az ügy jogalanyai más uniós tagállamban, más jogszabályok szerint házasok vagy azonos neműként mindketten szülői jog-

42 Gellérné 2018.

43 A 8. cikk rögzíti a magánélet és a családi élet tiszteletben tartásához való jogot.

44 Két EUGJ eset: C-673/16. sz. Coman és társai-ügy (2018. június 5.) – román érintettség, C-490/20. sz. VMA ügy (2021. december 14.) – bolgár érintettség.

45 Lásd a Coman-ügyről bővebben: Sulyok, Márton: „Une photo de famille”, Pillanatkép a családi élet és a házastársfogalom Európai Unió Bírósága általi elemzéséről. *Európai Tükör*, 2018/3., 117–131.

46 Lásd az uniós polgárságról bővebben: Kiss 2019.

állással rendelkeznek), akkor ezt a – saját szabályaikkal ellentétes – jogi tény el kell ismerniük az uniós polgárookra vonatkozó uniós jog következtében.

Az EJEB esetjogából a Schalk and Kopf-ügyre utalunk.⁴⁷ Schalk és Kopf homoszexuális párként éltek Bécsben, házasságra kívántak lépni, az osztrák jog azonban csak különemű személyek számára tette lehetővé a házasságkötést, azonos nemű párok pedig bejegyzett élettársi kapcsolatba léphettek. Az EJEB szerint a részes államok széleskörű mérlegelési joggal bírnak az azonos nemű házasságok elismerése vonatkozásában.⁴⁸ Nem kötelezhetőek tehát ennek bevezetésére, de a *„házasságkötéshez való jognak nem minden körülmények között a férfiak és nők közötti házasságra kell korlátozódnia”*, másrészt a *„mesterséges lenne fenntartani azt az álláspontot, hogy a heteroszexuális párokkal ellentétben az Egyezmény 8. cikkében foglalt »családi élet« fogalma nem foglalja magában az azonos neműek közötti párkapcsolatokat”*.⁴⁹

Az EUB és az EJEB ítéleteivel kapcsolatban fontos leszögezni, hogy ezek az ítéletek nem vonják maguk után a nemzeti alkotmányos szabályok megváltoztatásának szükségességét, továbbra is a tagállamok hatásköre meghatározni, hogy mit tekintenek házasságnak és leszármazásnak a saját országukon belül.

Az ítéletek hatása azonban vitathatatlan, egyrészt a jog szintjén, másrészt elvi szinten. Jogi értelemben azt mondhatjuk, hogy az EUB esetei bevezették az elismerés elvét: hogy még ha a tagállamoknak jogukban is áll meghatározni a házasságkötés feltételeit, a más tagállamban kötött „házasságot” házasságként kell elismerniük a tartózkodás jogcímeiként, akkor is, ha a házas felek abban az országban nem köthettek volna házasságot. Érdemes felidézni az EUB kapcsán, hogy a Lengyel Köztársaság tett egy Nyilatkozatot a Lisszaboni Szerződéshez (61. számú Nyilatkozat): *„A Charta semmilyen módon nem érinti a tagállamoknak azt a jogát, hogy jogszabályokat alkossanak a közerkölcs, a családjog, valamint az emberi méltóság védelme és az ember fizikai és szellemi épségének tiszteletben*

47 Schalk and Kopf v. Austria, no. 30141/04, 2010. június 24-i ítélet. Tordai Csaba: A Schalk-ügy. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete az azonos nemű párok együttélésének jogi elismeréséről. *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4, 88–93.

48 Lásd a házasságról: Szeibert 2014. Lásd az azonos nemű párkapcsolatok elismeréséről: Schanda–Bojnár 2016.

49 Schalk and Kopf v. Austria ítélet, 94. pont.

tartása területén.” Az elismeréssel az EUB jogfejlesztő tevékenysége azért egy igen szűk mezsgyén mozog.

Másrészt, elvi szinten pedig az érzékelhető, hogy az EUB és az EJOB a család fogalmát tágítani igyekeznek.⁵⁰ Próbálnak reflektálni arra, hogy számos európai országban komoly változást hozott az elmúlt másfél évtized a nem hagyományos párkapcsolati formák elismerése tekintetében. A szemléletformálás célja kézzelfogható, azonban nem árthat az óvatosság, mert a tagállamok polgárainak véleménye igen szerteágazó – a család fogalmát is beleértve –, és nem feltétlenül lehet felülírni az organikus fejlődést néhány jogelvvvel és ítélettel.

Zárszó

Magyarországon az elmúlt egy évtizedben az európai összevetésben is kiemelkedő mértékben javultak a családok lehetőségei. Ezzel párhuzamosan nagyot léptünk előre az ország működésének családbarátabbá tételében is. Jelentősen javult a családos és a nagycsaládos életforma társadalmi megítélése, nagyban sikerült szakítani azzal a toxikus beidegződéssel, hogy aki több gyermeket vállal, az szegénységben fogja leélni az életét, sőt a gyermekvállalás immár számos esetben anyagi előnyöket hordoz. A Századvég és a KINCS együttműködésében megvalósuló Európa Projekt immár három hullámban elvégzett, a családokkal kapcsolatos attitűdöket vizsgáló adatai is rámutatnak arra, hogy az európaiak is jóval több gyermek megszületését tartanák ideálisnak a családjukban, támogatnák a fiatalokat, nagycsaládosokat a gyermekvállalásban, elsőprő többségüknek kiemelten fontos a családja, közel kétharmaduk a bevándorlás helyett a születendő gyermekek számának növelésével orvosolná a népességcsökkenés problémáját. Magyarország családbarát építkezésének példája így sokak számára jelenthet további inspirációt annak érdekében, hogy minél nagyobb arányban megszülessenek az európaiak által vágyott gyermekek, ehhez segíthet hozzá bennünket egy családbarátabb Európa megteremtése.

50 Gyeney 2019.

Irodalom

- Béres, Orsolya – Papházi, Tibor 2019: Családi Otthonteremtési Kedvezményben (CSOK) részesülő családok szocio-demográfiai jellemzői, *Kapocs*, 2019/1–2.
- Bergsvik, Janna – Fauske, Agnes – Hart, Rannveig Kaldager 2021: Can Policies Stall the Fertility Fall? A Systematic Review of the (Quasi) Experimental Literature. In *Population and Development Review* 47 (4), 917–964.
- Bradshaw, Jonathan – Nieuwenhuis, Rense 2021: Chapter 25. Poverty and the family in Europe. In Schneider, Norbert F. – Kreyenfeld Michaela (szerk.): *Research Handbook on the Sociology of the Family*. Edward Elgar Publishing, 400–416.
- Eurofound 2021: *Education, healthcare and housing: How access changed for children and families in 2020. COVID-19 series*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Európai Bizottság: *European Commission Report on the Impact of Demographic Change*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/demography_report_2020_n.pdf
- Eurostat: *EU births: decline continues, but not from foreign-born women*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210323-2>
- Eurostat: *Live births and crude birth rate*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00204/default/table?lang=en&category=demo.demo_ind
- Eurostat: *Population projections*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Population_projections
- Eurostat: *Total fertility rate*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en>
- Fűrész, Tünde – Molnár, Balázs 2022: The first decade of building a family-friendly Hungary. In *Quaderns de Politiques Familiars*, no. 7., 24.
- Fűrész, Tünde – Molnár, Balázs: A családbarát Magyarország építésének első évtizede az Európai Unióban. *Kapocs*, 3. évf., 3–4. sz. 3–11. http://epa.oszk.hu/02900/02943/00085/pdf/EPA02943_kapocs_2020_3-4_003-011.pdf
- Gellérné Lukács Éva: *A családtagok kérdéskörének kapcsolata a személyek szabad mozgásával az EU-jogban, a Brexit fényében*, In Szeibert, Orsolya (szerk.) *Család és családtagok: Jogági tükröződések*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó (2018), 109–136.
- Gellérné, Éva Lukács 2021: Support for Families – A Way to Tackle COVID-19 and Its Implications in Hungary. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 2021 (9) 1, 91–110.
- Gellérné, Lukács Éva: A családi ellátások indexálása az Európai Unióban. In Raffai, Katalin – Szabó, Sarolta (szerk.): *Honeste benefacere pro scientia: Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press.
- Goraus-Tanska, Karolina – Inchauste, Gabriela: *The Family 500+: Battling Child Poverty in Poland*.
- Gyenyey, Laura 2019: *Az európai jog és a család*, In Szabó, Marcel – Lános, Petra – Gyenyey, Laura (szerk.): *Uniói szakpolitikák*. Budapest, Pázmány Press, 61–84.
- Gyenyey, Laura 2020: Mobilitási trendek Európában, különös tekintettel Magyarország helyzetére. In Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 1074–1184.
- Gyenyey, Laura 2019: Azonos neműek házassága és a szabad mozgás joga az Európai Bíróság esetjogában. *Létünk*, 2019/3, 35–58.
- <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210304IPR99219/parliament-declares-the-european-union-an-lgbtiq-freedom-zone>

- KINCS 2019: *Intergenerációs kutatás a reprodukciós kort meghaladott idősebb generáció és a reprodukciós korban lévő fiatalok körében*. 2019. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Intergeneracios_kutatasi_jelentes_infografikaval.pdf
- KINCS 2020: *Gyorselemzés a „Családok és a környezetvédelem” című kutatás eredményeiről*. 2020. április 22. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Gyorselemzes_a_Csaladok_es_a_kornyezetvedelem_kutatas_eredmenyeirol_KINCS.pdf
- KINCS 2021a: *Európa Projekt – család kérdéskör: A magyar az egyik legcsaládcentrikusabb nemzet*. 2021. január 19. www.koppmariaintezet.hu/hu/472-europa-projekt-csalad-kerdeskoer-a-magyar-az-egyik-legcsaladcentrikusabb-nemzet
- KINCS 2021b: *Az európai és hazai nagycsaládosok környezetvédelmi attitűdje*. 2021. június 21. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Nagycsaladosok_kornyezetvedelmi_attitudje_2021.06.21.pdf
- Király, Miklós 2008: Az Európai Unió jogának hatása a családokra, In Horváth-Szabó, Katalin (szerk.): *Házasság és család*. Budapest, Új Ember Kiadó, 160–184.
- Kiss, Lilla Nóra 2019: The Optician’s Dilemma: Can all thee lenses be polished into the same frame or do we need new frames, too? – Brexit: time to reform EU citizenship? *Curentul Juridic*, 2019/2, 21–37.
- Lakner, Zoltán 2012: *Szociálpolitika*. Budapest, Szent István Társulat.
- Molnár, Balázs 2021: Foglalkoztatottak gyermekvállalását és gyermeknevelését segítő ellátások Magyarországon. *Munkajog*, 2021/1. 64–71.
- Myck, Michał – Oczkowska, Monika – Trzciński, Kajetan – Król, Artur 2021: Five Years in Operation: the Polish Universal Child Benefit, Free Network, Policy Brief Series, May 2021. <https://freepolicybriefs.org/2021/05/10/polish-universal-child-benefit/> (Letöltve: 2022. május 9.)
- Neyer, Gerda 2021: Chapter 2. Welfare state regimes, family policies, and family behaviour. In Schneider, Norbert F. – Kreyenfeld, Michaela (szerk): *Research Handbook on the Sociology of the Family*. Edward Elgar Publishing, 22–41.
- Novák, Katalin – Fűrész, Tünde 2021: *Családbarát évtized 2010–2020*. Budapest, KINCS.
- Pailhé, Ariane – Rossier, Clémentine – Toulemon, Laurent 2008: French family policy: Long tradition and diversified measures. In *Vienna Yearbook of Population Research*. Bécs, Austrian Academy of Sciences Press, 149–164.
- PriceWaterHouse Coopers 2021: *The World in 2050. The Long View: How Will the Global Economic Order Change by 2050?* www.pwc.com/gx/en/research-insights/economy/the-world-in-2050.html
- Pulay, Gyula Zoltán – Nagy, Adrienn – Nagy, Zsolt – Timár, Balázs, Vass-Völgyi, Erika Anna – Szabó, Béla 2021: *Állami Számvevőszék: Családpolitika – Elemzés*. Budapest, Állami Számvevőszék.
- Schalk and Kopf v. Austria, no. 30141/04, 2010. június 24-i ítélet. Tordai, Csaba: A Schalk-ügy. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete az azonos nemű párok együttélésének jogi elismeréséről. *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4, 88–93.
- Schanda Balázs – Bojnár Katinka: Házassági jogrendszerek versenye, vagy párkapcsolati szupermarket? *Iustum, Aequum, Salutare*, 2016/2, 171–185.
- Sikorska, Małgorzata 2019: *Is it possible to increase the fertility rate in Poland?, From Partial to Full Universality: The Family 500+ Programme in Poland and Its Labour Supply Implications*. Slovak Republic in figures 2021, <https://slovak.statistics.sk>
- Statistical Yearbook of the Czech Republic 2021, <https://www.czso.cz/csu/czso/statistical-yearbook-of-the-czech-republic-rtnih2q42g>

- Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2021, <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/statistical-yearbook-of-the-republic-of-poland-2021,2,23.html>
- Stefán-Makay, Zsuzsanna 2009: A franciaországi családpolitika és a magas termékenység összefüggése, *Demográfia*, 52. évf., 4. sz., 313–348.
- Sulyok Márton: „Une photo de famille”, Pillanatkép a családi élet és a házastársfogalom Európai Unió Bírósága általi elemzéséről, *Európai Tükör*, 2018/3, 117–131.
- Századvég: *A család intézményének fontossága Európa-szerte kétségbevonhatatlan*. Európa Projekt, 2021. december 23. <https://szazadveg.hu/hu/2021/12/23/a-csalad-intezmenyenek-fontossaga-europa-szerte-ketsegbevonhatatlan-n2216>
- Századvég: Európa Projekt kutatás 2020, 2021, 2022. <https://szazadveg.hu/hu/europa-projekt>
- Szeibert, Orsolya 2014: *A házasság Európában a jogegységesítési törekvések tükrében*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Világbank: *GDP (current US\$) – European Union, World*. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=EU-1W&start=1960&view=chart>